

İÇ SAVAŞ ÖNCESİ VE SONRASINDA İSPANYA'DA DEVLET VE SINIFLAR

Sinan YILDIRMAZ¹

¹İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul
sinany@istanbul.edu.tr

Özet

Bu çalışmada İspanya'da İç Savaş öncesi ve sonrası devlet ve sınıfların yapısının dönüşümü ele alınmaktadır. İlk olarak savaş öncesindeki sınıfsal durum ve temel ekonomik yapı analiz edilerek, başta toprak ve ilişkili sınıfsal yapılar olmak üzere, kilisenin, ordunun ve monarşinin hâkim konumu değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise Franco'nun yeni İspanyol Faşizmi altında temel sınıfsal dönüşümün nasıl gerçekleştiği gösterilmeye çalışılacaktır. Böylece İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bile iktidarını sürdürebilmiş olan otoriter-faşizan bir rejimin sınıfsal ve toplumsal boyutları tanımlanmaya çalışılacaktır. Bu çalışma ile en temelde, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış ve savaş sonrası yenilmiş faşizmlerden farklı bir yol izlemiş İspanya'nın sınıfsal çatışma ve ittifakları sonucunda nasıl varlığını sürdürebildiğinin analizi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İspanyol Faşizmi, İspanyol İç Savaşı, Frankoizm.

STATE AND CLASS BEFORE AND AFTER THE CIVIL WAR IN SPAIN

Abstract

The transformation of the state and classes before and after the Civil War in Spain is discussed in this study. First, with the analysis of the class contradictions and main economic structure before the war, the political hegemony of the Church, military and monarchy will be questioned. In the second section how Franco achieved the transformation of class relations under the Spanish Fascism is going to be shown. This article mainly deals with the question of how an authoritarian-fascist state, which did not participate to the Second World War and not defeated as a result, could continue to be in power and how the alliances between the classes occurred and transformed to reach that end.

Keywords: Spanish Fascism, Spanish Civil War, Francoism.

1. GİRİŞ

Aslında Franco rejimi köken itibarıyla tam anlamıyla bir Faşist rejim olarak tanımlanamamaktadır. Bunda Faşizmin son dönemde yaygın olarak görülen yeni bir konsensüse dayalı tanımını yapma tartışmalarının da payı bulunmaktadır.¹ Faşizm ortaya çıktığı andan itibaren nasıl tanımlanması gerektiği konusunda bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Her türden otoriter rejimin "Faşizm" çatısı altında tanımlanıp tanımlanamayacağı, Sovyet Rusya ve benzeri sosyalist devlet biçimlerinin bu çatı altına alınıp alınmayacağı

¹ Faşizm çalışmalarında "yeni konsensüs" ve konsensüsün yaratılmasında en büyük katkıyı sunan Roger Griffin'in de içerisinde bulunduğu son dönem tartışmaların kısa bir özeti için bkz. (Griffin, 2012).

tartışması Soğuk Savaş döneminin en yaygın teorik çatışmalarından birini doğurmuştur. Soğuk Savaş sonrasında SSSCB'nin yıkılması bu tartışmanın ardındaki politik motivasyonu sona erdirdiği gibi faşizmin hala nasıl bir tanımının yapılabileceği tartışması ortada kalmıştır. Özellikle 2000'li yıllar itibariyle yükselişe geçen neoliberalizm altındaki otoriter rejimler ve aynı zamanda aşırı milliyetçi-ırkçı faşizme benzer siyasetlerin toplumsallaşmaya ve yeniden kendisine siyaset sahnesinde yer bulmaya başlaması bu tanımın ve faşizm analizlerinin de nasıl yapılması gerektiğine dönük bir çabayı yoğunlaştırmıştır. Yeni ve karşılaştırmalı faşizm çalışmaları açısından bu dönemde oldukça çeşitli faşizm analizleri yayınlanmış, bunların en önemlileri de Türkçeye çevrilmiştir (bkz. Lordachi, 2015; Mann, 2015; Griffin, 2014).

Bununla birlikte İspanya, Arjantin ve Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu otoriter rejimlerin faşizm içerisinde mi yoksa çevresinde veya dışında mı tanımlanacağı tartışması da oldukça önemli bir mesele olarak tartışmaya dâhil edilmeye başlanmıştır. Türkiye'de daha çok İç Savaş ve sosyalist hareketin İkinci Dünya Savaşı başındaki uluslararası etkileşimi dolayısıyla yer bulan İspanya hakkında, bunun dışında ve özellikle Franco rejiminin niteliğini analiz etmeyi amaçlayan doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ABD yönetiminin bile Franco rejimi ile Milli Şef dönemi Türkiye'sini benzeştirdiği düşünülürse (Berkes, 1997: 163) bu karşılaştırmaların analizinin bugün için hala anlamlı olduğu görülebilir. Stefan Plaggenborg'un Mete Tunçay'a gönderme yaparak açıkladığı gibi "Türk faşizmiyle ilgili sorun, faşizmin tanımıyla ilgilidir." (2014: 84). Aynı sorun İspanyol Faşizmini tanımlamak için de geçerlidir. Bu alandaki çalışmalar, iki dünya savaşı arası dönem ve sonrasında faşizmlerin nasıl tanımlanıp sınıflandırılacağı uluslararası sosyal bilimler alanında bugün en dinamik tartışmalardan birisini oluşturmaktadır. Klasik anlamda askeri diktatörlüklerin veya "Bonapartist" rejimlerin bütünlüklü bir biçimde "Faşizmler" altında mı yoksa faşizmin bonapartizmi de kapsayan bir üst rejim biçimi olup olmadığı tartışması da bu çerçevede sorgulanmaya devam etmektedir. Bu çalışmada İspanya özelinde bu tartışmaya katkı sunabilecek bir kavramsallaştırma ve toplumsal yapı analizi gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Böylelikle ilerleyen dönemde içerisine Türkiye'nin de katılabileceği İspanya benzeri rejimlerin niteliğini tanımlamak için bir ipucu oluşturulması amaçlanmıştır.

Franco rejimi temelde içerisinde faşist Falanjist² hareketin de yer aldığı bir ittifaka dayanmaktaydı. Mussolini İtalya'sındaki gibi bir tek parti faşizmi yerine, Karlistlerin, monarşistlerin ve faşistlerin ülkedeki sosyalist hareketi bastırması esasına dayalı bir ittifak General Franco'nun liderliği altında kurulmuştu (Passmore, 2002: 78). Bununla birlikte yalnızca Falanj hareketinin şahsında bile dünyanın en uzun süreli hayatta kalan faşist partisi İspanya'da yer alacaktır. Toplamda 46 yıl süren kurumsal varlığının yanında, İtalya'da 26, Almanya'da ise 27 yıllık bir faşist kurumsallaşma olduğu söylenebilir. Kitlesele bir faşist hareketin ülkede kök salmamakla birlikte uzun süreli varlığı farklı birçok sebebe dayalı olarak tanımlanabilir. Stanley G. Payne'in de vurguladığı gibi bunlar; etnik farklılığın temel olduğu ve tek millet söyleminin hâkim olmadığı bir milliyetçilik, her iki dünya savaşına katılmamış olmasından kaynaklı olarak ordusunun dağıtılmamış olması, geniş çaplı bir kentli işsizliğinin var olmaması, "Yahudi Sorunu" ile karşı karşıya bulunmaması ve son olarak da emperyal arzularının uluslararası bir soruna yol açmamasıdır (1999: 469). 1930'ların ekonomik krizi her ülkeyi olduğu gibi İspanya'yı da etkilemiş fakat bu durumdan çıkış yolu olarak "nasyonal sosyalist" bir politikayı hâkim kılabilecek koşulları yaratmamıştı. Özellikle savaş ve "dışarıdan/yabancı" etkisinin krizin açıklanmasındaki etkisi

2 Falanjist hareketin İspanya tarihi içerisindeki yerine dair detaylı bir çalışma için bkz. (Ellwood, 1987).

diğer faşizmin geliştiği ülkelerden sınırlı düzeyde kalmıştı (Payne, 1999: 472). Bu yüzden de İspanya'da reaksiyoner-otoriteren anlayışın gelişmesinde uluslararası yaptırımlar ve mağduriyetten güç alan "devrimci faşist milliyetçilik" yerine İspanyol milleti ve toplumunun dayanışmacı bir model üzerinden canlandırılmasını önceleyen "sağcı" bir tepkisellik hâkim duruma geçmiştir. Bu durum bir politik hareket olarak faşizme alan açmakla birlikte ülkede temel siyasi söylem olma şansını da sınırlandırmaktaydı (Payne, 1999: 473). Yalnızca bu özellikleriyle bile İspanya'daki faşizmin karakteristiği Türkiye ile bir karşılaştırmayı gerektirmektedir. Yukarıda da vurgulandığı gibi bu çalışma bunu amaçlamamakla birlikte, ilerideki çalışmalarda bunu da gerçekleştirmeye dönük bir yöntemsel kaygıyı da kendi içerisinde barındırmaktadır.

Franco'nun politik yönelimi tek bir açıklamaya indirgenemeyecek kadar eklektiktir. Otoriteryanizm, milliyetçilik, gelenekçilik ve Katolikliğin temel ilkelerini kendisinde buluşturan bir eklektizm Franco iktidarının sürekliliğine imkân sağlayan yapıtaşları olarak değerlendirilmelidir. Bu eklektik anlayışın İspanya özgünlüğünde açıklamasını yapabilmek için ise toplumsal yapının bütünleşik bir analizi gerekmektedir. İspanya'nın İç Savaş öncesi ve sonrası toplumsal yapısının analizi bu "yarı-faşist" ideolojik anlayışın nasıl olup da savaş sonrası dönemde devam edebildiğinin de ipuçlarını barındırmaktadır. Yerli bir faşist hareket olarak *Falange* partisi ve hareketinin Franco öncesinde başlayan varlığı, çok köklü olmasa bile, Franco'nun iktidarı zamanında devam edebilmiştir. Bu çerçevede Frankoculuğu tam anlamıyla bir faşist hareket olarak tanımlamak çok mümkün olmasa bile pro-faşist bir diktatörlük olarak görmek çok yanlış olmayacaktır. *Falange* hareketinin Franco'nun ölümünden dört yıl sonra parti örgütlenmesini dağıtması ve yaşamını sürdürememesi bile bunun tek başına göstergesidir (Ellwood, 1987: 179).

İki savaş arası İspanya'nın durumunu belirleyen koşulların birçoğu aslında İspanyol sömürge imparatorluğunun çözülüşüyle birlikte oluşmuştur. İspanya, izlediği ekonomik politikaların etkisiyle diğer sömürge imparatorluklarının hepsinden önce egemenliğini kaybetmiştir. Sömürgelerini yitirmesinin ardından İspanya'nın giderek kötüleşen ekonomik durumu, Birinci Dünya Savaşı'ndaki kısa süren toparlanmayla da giderilememiş ve 1930'ların ekonomik kriz ortamı içerisinde yeni bir bunalım dalgasıyla ülke içerisinde sınıfsal ve politik bir ayrışma kaçınılmaz hale gelmiştir. Devam eden süreç içerisinde köklü ve sürekli hale gelen bu politik ayrışma iç savaşa doğru kaçınılmaz bir gidişi ortaya çıkartmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesi bir prova niteliğini taşıyan, neredeyse her uygulamasıyla savaşın küçük bir kopyası olan İspanyol İç Savaşı, aslında İkinci Dünya Savaşı'nın da kaçınılmazlığının bir göstergesi olacaktır. Küresel çatışmanın yerel düzeyde prova edildiği bu savaşta, savaşan taraflar dışında uluslararası alanda savaşa karşı gösterilen tepki, bir anlamda yaklaşan savaşın da ne denli şiddetli olacağına göstergesi olmuştur. Bu çalışmada öncelikle genel olarak bu sürecin temel unsurları incelenecek ve iç savaşta karşı karşıya gelen sınıf ve grupların politik ve ekonomik perspektifleri etrafında savaşın ne anlama geldiği anlaşılmasına çalışılacaktır. Faşizmin iki dünya savaşı arasında ne anlama geldiğini İkinci Dünya Savaşı'nın yoğun yıkım ve ölümleri arasında aramak yerine İspanyol İç Savaşı sürecinde aramak bu açıdan daha farklı bir tanıma imkân sağlayacaktır. İkinci olarak İspanyol İç Savaşı'nın ardından iktidarı elde edecek olan Franco rejiminin niteliği analiz edilmeye çalışılacaktır. Böylece İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bile iktidarını sürdürebilmiş olan otoriter-faşizan bir rejimin sınıfsal ve toplumsal boyutları tanımlanmaya çalışılacaktır.

2. İSPANYA İÇ SAVAŞI'NDA DEVLET VE SINIFLAR: TARİHSEL ARKA PLAN

Clara Zetkin 1923 yılında, faşizmin tahlili için henüz çok erken olduğu zamanlarda, şunları söylemekteydi: "Faşizm, Rusya'da başlamış devrimi devam ettirmediği için, proletaryanın çekmek zorunda kaldığı bir cezadır." (Guerin, 1975: 5). Aslında İspanya'daki toplumsal güçler faşizmin gelişine karşı direnmeye çabalamalarına rağmen, Sovyetler Birliği gibi olma korkusu yüzünden cumhuriyetçi liberallerin de arasında bulunduğu kesimlerde faşizmin yavaş yavaş yükselen taleplerine karşı bir duruş sergilememe temel eğilim haline gelmekteydi. Aynı şekilde geniş yoksul toplumsal kesimlerin sistem karşıtı muhalif hareketlere katılımını engellemek adına ekonomik taleplerini sınırlı düzeyde gerçekleştirme yönünde yürütülen programlar daha otoriter siyasetlerin su süreçte toplumsal desteğinin artmasına yol açarak İspanya'da cumhuriyetin dahi yok edileceği bir dönemi başlatacaktır. Cumhuriyetçilerin korkak ve temkinli müdahaleleri, buna karşılık Faşist-Monarşist-Katolik ittifakın istekli, uluslararası desteğe sahip ve şiddetli baskısı karşısında en uzun sürmüş faşist rejimin İspanya'da yerleşikleşmesi sağlanmıştır. Başlangıçta çok sınırlı bir desteğe sahip bulunan *Falange* partisinin, başkan Franco ile birlikte 1970'lere kadar İspanya'da tek parti konumunda bulunması, sosyalist ve burjuva-demokratik güçlerin politik yanlışlıklarının da bir eseri olduğu muhakkaktır.

Bütün bunlara yol açan İspanyol toplumsal yapısını oluşturan temel etkenler aşağıda kısaca incelenmeye çalışılacaktır. İspanya'nın geleneksel ve tarihsel yapısını incelerken üç temel kurum ön plana alınmaktadır. Bunlar "Kilise", "Ordu" ve "Monarşi"dir. Bunlara eklenebilecek bir diğer etken de İspanyol ekonomisinin temel birimi olan "toprak"tır.

İç Savaş öncesi İspanya ekonomisinin temelini toprağa dayalı ve çok fazla modernleşmemiş tarımsal üretim olduğu söylenebilir. Endüstriyel gelişme çok sınırlı düzeyde kalmış, nüfusun %70'i toprağa bağlı yaşarken, işgücünün %53'ü tarımsal üretimde istihdam edilmekteydi. Ülke ihracatının yarısı ile üçte ikilik bölümü arasında bir oranını tarımsal ürünler oluşturmaktaydı (Conlon, 2001: 1). İspanyol ekonomisi, 19. yüzyıl başlarından itibaren yoğun bir biçimde kaybettiği sömürgelerinin karşısında ülke içindeki üretimin yetersizliği sebebiyle derin bir bunalım yaşamaktaydı. Sanayi devrimi karşısında giderek güçsüzleşen İspanya'nın en temel sorunu ülkedeki kapitalist gelişmenin zayıflığı idi. 19. yüzyılın başlarında burjuva devletin kurulması mücadelesine yönelik liberaller ve Katolik, monarşist Karlistler³ arasında süren iç savaş aslında İspanya'nın karşılaştığı ilk iç savaş olacak ve sınıfsal mücadelenin ilk örneklerinin görüldüğü süreci belirleyecektir. Kilise, monarşi ve burjuvazi arasındaki dengenin çok yakın olması bu savaşların kırk yıla yakın bir sürece yayılmasını ve fiilen on altı yılın savaş ile geçmesine yol açmıştır.

Bu uzun süren iç savaş sonrasında yaklaşık kırk sekiz yıl boyunca (1875-1923) büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına dayanan yeni iktidar bloğu, İspanyol devletinin yönetimini elinde tutmuştur. Sonuçta 20. yüzyılın başında İspanya topraklarının ekilebilir arazisinin büyük bir miktarı birkaç kişinin denetimine geçecektir. 1900 yılında toprak sahiplerinin %1,1'i toprakların %42'sini ellerinde bulunduruyordu. Bu oran 1930'lara doğru ekilebilir arazinin %90'ına kadar genişlemiştir (Gelişim Basım, 1975: 339).

3 Karlist (Carlist) hareket: 1823'te Fransız orduunun İspanya üzerine yürüyerek rejimi yıkması üzerine Engizisyonu restore ve liberalleri yok etme amacıyla başlatılan fanatik hareket. Yüzyılın sonuna doğru İspanyol Kilisesi'nin tutucu ve militan kanadı haline geldi. Bu akım ismini İspanya monarşisinin varisi olarak Kral Ferdinand yerine Don Carlos'u tanımasıyla almaktadır. İç savaş sürecinde milis kuvvetleri *Requetees* olarak adlandırılır. 1931 yılından itibaren Karlist hareketin politik partisi olarak faaliyet gösteren güç *Comunion Tradicionalista* olmuştur. (Fraser, 1995: 10-25; *İspanyol Devrimi'nde Siyasal Partiler, Hareketler ve Sendikalar*, http://www.geocities.ws/anarsistbakis/others/sr_siyyel.html).

Geleneksel tarım yöntemleri ve tarımsal artığa el koyma yöntemlerinde yüzyıllardır pek bir değişikliğe uğramayan İspanya'da, feodal ilişkiler ve üretim biçimi en ağır biçimiyle ülkede hala hâkim durumdaydı. Sömürgeler yoluyla zenginleşmeye alışmış burjuvazi ve toprak sahipleri ülke içinde herhangi bir yatırım yapmamış, tarımsal üretimin gelişmesine yönelik düzenlemeleri uygulamakta direnmiştir. P. Vilar'dan alıntı yapan Fraser'ın da bahsettiği gibi, İspanya'da "feodalizmin psikolojisi, yasal varlığından daha uzun yaşadı." (1995: 28). İspanya 20. yüzyıla geri bir tarım ülkesi, üstelik sömürgelerini kaybetmiş ve bizzat kendisi büyük ölçüde sömürgeleştirilmiş bir ülke olarak girmiştir. Eşitsiz gelişme o boyutlardaydı ki 750.000'den fazla işçi açlık sınırındaki ücretlerle geçinmeye çalışırken, güneyde, toprakların üçte ikisine sahip ve sayıları birkaç bini bulan mülk sahibinin varlığını sürdürmesi çelişkileri daha da dayanılmaz boyutlara taşımaktaydı. Bu haliyle İspanya aslında tek bir ülkeden çok "eşitsiz tarihsel gelişimlerin izini taşıyan bir dizi ülke ve bölge toplamı idi." (Fraser, 1995: 29). Bu durum aynı zamanda burjuvazi içerisinde bir bölünme ve bloklaşmayı getirecektir.

Durumu düzeltmeye yönelik ilk çabalar Karlistlerle savaşın sonuna doğru 1874 yılında geldi. Birinci Cumhuriyet olarak adlandırılan dönem İspanya'da 1873 yılında kuruldu fakat fazla uzun sürmedi. 1874 yılında yerini monarşiye terk etmek durumunda kaldı ve genel olarak 1874 Restorasyonu denilen ve *Canovas del Castillo* olarak adlandırılan stabilizasyon politikaları uygulanmaya başlandı. *Canovas* sisteminin temeli şu şekilde özetlenebilir: "genel oyla seçilen iki partinin (muhafazakâr ve liberal) sırayla iktidara geçtiği monarşik bir devlet. Dış görünüşüyle sistem, İngiliz parlamento sistemine benziyordu. Gerçekte ise bu iki parti, orta ve güney toprak ağalarına, Bask ve Katalan burjuvazisine sınımsız bağlı bir oligarşinin simgesiydi. *Canovas* sisteminin temel unsurları olan bürokrasi, ordu ve Katolik kilisesi, valiler, generaller ve piskoposlar aracılığıyla ülkeyi yönetmekteydi." (Gelişim Basım, 1975: 339). Denilebilir ki faşist İspanya'yı ve İç Savaşı doğuracak saflaşmayı yaratan modern İspanyol bürokrasisi bu dönemde oluşturulmuştur. Bu dönemin ürünü olan asker, bürokrat ve dinsel iktidar merkezleri iç savaş sırasında en etkin güçler haline gelecektir. Restorasyon temelde, bürokratik devleti koruyarak, varolan düzeni sürdürmeyi amaçlıyordu. Daha sonradan Franco dönemi Korporatist zihniyeti de bu sistem üzerinden meşruiyetini kuracak ve yerli bir düzen olarak yüceltilebilecektir. Bu dönem aynı zamanda İç Savaş sürecine damgasını vuracak yeni kuşak yönetici, asker, kilise yöneticileri ve entelektüellerin yaratılmasına (1898 Kuşağı olarak adlandırılan) imkân sağlayacaktır. Yaklaşık kırk yıl boyunca iktidarını koruyacak olan Franco da bu restorasyon sürecinde yetişen bir asker/bürokrattır.

İspanya Birinci Dünya Savaşı'na girmemiş ve tarafsız kalmayı becermiştir. İspanya'nın bu tarafsızlığı sonucu savaşan taraflara sattığı tarımsal ürünler ve Latin Amerika pazarının gelişmesi ülke içinde görece bir zenginleşme yaratmıştır (Harrison, 1980: 262). Bu ticaret sonucunda elde edilen dış kaynak hızlı bir sınai gelişmenin (özellikle Katalonya'nın başkenti Barselona ve Bask bölgesinin kuzey kıyısındaki Bilbao ve Santander'de) finansmanında kullanıldı. Bu da zaten tarihsel olarak ayrılıkçı bir karakterde olan bölgelerde İspanyol proletaryasının güçlenmesine ve hızlı bir radikal işçi hareketinin gelişmesine yol açtı (Troçki, 2000: 13). 1930'lara gelindiğinde İspanya zaten oldukça gecikmiş olduğu kapitalist gelişme yolunda hızlı bir ilerleme göstermişti. 1910 ile 1930 arasında işçi sınıfı iki kat artmış ve sayısı iki buçuk milyonu aşmıştı. Yirmi yıl önce çalışanlar toplam nüfusun sadece %16'sı iken 1930'da %26'sından biraz daha fazlası haline gelmişti. Aynı dönemde tarımda çalışanlar %66'dan %45'e düşmüştü (Fraser, 1995: 30). Proletaryanın gelişmeye başlaması sendikalist geleneği kuvvetli olan İspanyol halkını harekete geçirdi ve sürekli grev

ve ayaklanmalar baş göstermeye başladı. Bu ayaklanmaların politik çerçevesine Marksizm'den daha çok İspanya'da tarihsel kökleri daha derinde olan Anarşizm hâkim durumdaydı.⁴

Kilise ve ordunun İspanya tarihi içerisinde özel bir yeri vardır. Halkın büyük oranda koyu Katolik inancına bağlı olması Kilise'nin kurumsal etkinliğini oldukça arttırmıştır. Kendi gelir ve askerine dahi sahip olan Kilise uzun yıllar boyunca monarşinin sahipliğini kendi naipliği altında tutmak için savaşmıştır. Kilise 35.000 öğrencinin bulunduğu bir ülkede 130.000 üyeye sahipti. Aynı dönemde toplumda okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise yaklaşık %45'tir (Romero, 1996: 15). Kiliselerde görevli 25.000 rahip bulunurken, tarikatlara bağlı olarak çalışan 70.000 kadar rahip daha bulunmaktaydı. Yalnızca Cizvitler ülkenin zenginliğinin %30'una yakınına ellerine geçirmiş durumdaydılar (Conlon, 2001: 2). Fakat Karlistlerle mücadele sırasında Kilise'nin etkinliği büyük ölçüde kırılmıştır. En azından artık yeni iktidar olacak sınıfların işlerine eskisi kadar karışamayacak durumdaydılar. Bir karşılıklı dayanışma ve destek ilişkisi kurulmuş ve toprak sahipleri ekonomik ilişkileri düzenlerken Kilise'yi arkalarına alarak hareket etmişlerdir. Kilise de ülkenin bölünmesinden ve sosyal devrimden duyduğu korku sonucunda bu ilişkiyi kabullenmiştir.

Kilisenin zayıflaması ordunun yükselmesine yol açmıştır. Süreç içerisinde "devlet içerisinde devlet" haline gelen ordu, kendisini ulusal iradenin cisimleşmesi, ahlakın ve toplumsal düzenin güvencesi, toprak bütünlüğünün savunucusu olarak görmeye başladı. Bu şekliyle ordu "halk iradesini değil, henüz belirsiz bir egemen sınıfın yerini almaya hazır merkezileştirici bir gücü ifade ediyordu." (Fraser, 1995: 27). Burjuvazinin güçsüzlüğü sonucunda bu boşluğu ordu ve askeri sınıf doldurmaktaydı. Birinci Cumhuriyet'i sona erdiren ve *pronunciamento* adı verilen askeri darbeler artık İspanya'nın vazgeçilmez unsurlarından biri olacak, bir tür devlet yönetimi biçimi haline gelecektir. Ordu bu yapıyı ülkede hâkim kılarken geniş bir bürokratik yapı da oluşturmaktaydı. Orduda 109.000 askere karşılık, 195 general ve 17.000 şef ve subay bulunmaktaydı (Romero, 1996: 15).

Birinci Dünya Savaşı sonrası artan toplumsal hareketlilik ve sendikaların büyüyen oranlardaki gücü karşısında yönetim güçsüz bir duruma düşmüş ve monarşi giderek kendisini olaylar karşısında çaresizlik içerisinde bulmuştur. Yaklaşık toplam 1,5 milyon üyesi olan iki büyük sendika, CNT (*Confederación Nacional del Trabajo* - Ulusal Emek Konfederasyonu) ve UGT (*Unión General de Trabajadores* - Genel İşçi Sendikası), 1919 ve 1920 yıllarında büyük kent ve ekonomi merkezlerini genel grevlerle felce uğratmaktaydı. Ülke Sovyet Devrimi'nin ardından yeni bir devrimci hareketin içerisine girmektedir. Ordu, devrim korkusuna ve genel politik krize, elli yıldır ilk kez kesin bir hareketle tepki göstererek 1923'te General Primo de Rivera'yı Kral'ın da onayıyla diktatör olarak iktidara geçirdi. General Rivera'nın toplumsal programı, temel sorunu olduğu gibi bir yana bırakarak, sınıf mücadelesinin sindirilmesini esas almaktaydı. Anarşist sendika CNT yasadışı ilan edilirken sosyalistlerin çoğunlukta bulunduğu UGT'ye hoşgörülle yaklaşılarak bir yandan baskıyla sindirme ve diğer yandan da uzlaşmacı kesimleri sistemle bütünleştirme çabasına girişildi (Fraser, 1995: 31-32).

4 İspanya'da Anarşizmin daha baskın duruma gelmesinin koşullarını Fraser şu şekilde açıklamaktadır: "Kök saldırdığı bölgelerde anarşizm, anti-devlet ve apolitik ideolojisi ile siyasete ve devlete karşı var olan nefreti destekledi; federal hedefleri, yapısı ve yerel örgütlenmeyi vurgulaması da aynı doğrultuda etki göstererek var olan 'yerelcilik' (*localism*) güçlendirdi; üreticilerin özyönetimi anlayışları, proletarya kadar kapitalist büyümenin de tehdidi altında bulunan esnaf ve zanaatkarları tatmin ederken, (küçük ölçekli üretimde) burjuvazinin vazgeçilebilir olduğu anlayışını güçlendirdi; nihayet, bürokratik olmayan gevşek yapısı siyasal baskı karşısında gözden kaybolup yeniden ortaya çıkmasına olanak sağladı." (1995: 31).

General Rivera, amaçlarına ulaşabilmek için öncelikle krallık anayasasını bir kenara atıp parlamentoyu kapattı. İtalyan örneğine benzer bir "Korporatif Devlet" kurmaya girişti. 1925 yılına kadar beşli bir askeri direktuar tarafından yönetilen ülke, 1925 yılında yerini beşli sivil yönetime bıraktı (Gelişim Basım, 1975: 342). 28 Ocak 1930'da kral tarafından görevinden alınan Rivera karşısında cumhuriyetçi gruplar 17 Ağustos 1930'da monarşiye karşı büyük bir ayaklanma gerçekleştirdiler. Ayaklanmaya katılan ordu içinden bazı subaylar da bulunmaktaydı. Bu İç Savaş'ı önceleyen önemli anlardan birisi olması açısından ordu ve halk arasındaki ayrışmayı net bir biçimde ortaya koymaktadır. Ayaklanma şiddetli bir biçimde bastırıldı. 12 Nisan 1931'de gerçekleşen seçimler cumhuriyetçilerin girişimiyle monarşi için bir plebisite çevrildi ve cumhuriyetçi güçlerin zaferinden sonra 14 Nisan'da İkinci Cumhuriyet ilan edildi (Gelişim Basım, 1975: 343).

Cumhuriyetin ilk hükümetini kuran Manuel Azana, Troçki'nin nitelemesiyle aslında "İspanya'nın Kerenski'si" olarak isimlendirilmesine yol açacak politikaları başlatmıştı (Troçki, 2000: 14). Rus Devrimi sırasında devrimci dalgayı engelleyecek nitelikte işler yapmaya çalışan Kerenski gibi Azana da ülkede burjuva demokratik değerleri yerleştirerek İspanya'nın kapitalistleşmesi yolunda ileri adımlar atmaya denemek istiyordu. Yeni yapılacak düzenlemelerle oluşabilecek iktidar boşluğunun İspanya toplumunu devrimci bir dönüşüme taşıyabileceği korkusu, hiçbir tarafı tatmin edemeyen uygulamalarla sonuçlandı. Böylelikle toplumsal kargaşa ve huzursuzluk daha da yüksek boyutlara taşınmaktaydı.

Bu duruma eski monarşistlerin ve kilisenin tepkisi ise giderek artan ölçüde güçlerini birleştirerek örgütlenmek olmuştur. İspanya'ya özgü faşist uygulamaları temel alan yeni siyasal örgütlenmelerin geliştiği görülmekte ve bunlar monarşistler ve kilise üyeleri tarafından hoşnutlukla karşılanmaktadır. Öncelikle İspanyol faşizminin en özgün ismi Gil Robles tarafından kurulan CEDA (*Confederación Española de Derechas Autónomas* – İspanya Özerk Sağ Konfederasyonu), ortak düşmanları belirlemiş ve cumhuriyete karşı politik örgütlenmesini genişletmişti. Bununla birlikte eski diktatör Rivera'nın oğlu Jose Antonio Primo de Rivera tarafından kurulan *Falange Espanola* (İspanyol Falanji) ittifaklara dâhil olmuştu. Rivera faşizmi şu şekilde tanımlıyordu: "Faşizm bir taktik ya da şiddet değildir; bir düşüncedir. Marksizm ve liberalizm karşısında faşizm, partilerin ve sınıfların üstünde, vatan denilen tarihsel ve yüce birliktir." (Gelişim Basım, 1975: 248). CEDA'nın programında da açık bir şekilde İspanya'nın düşmanları tarif edilmekte idi: "Anti-İspanya'ya hizmet edenler ise şunlardı: 'Tanrı'yı ve Hıristiyan ahlaki ilkelerini inkâr eden, Aile'nin kutsallığına karşı serbest aşk gibi hafif arzuları öne çıkaran, özel mülkiyeti –her birimizin refahının ve kolektif zenginliğin temeli ve iticisi- kaldırıp, yerine, sınıf diktatörlüğünün zalim imparatorluğunu kuran devletin emrindeki evrensel proletaryayı geçiren yığınlar.'" (Fraser, 1995: 37).

19 Kasım-3 Aralık 1933 tarihleri arasında yapılan genel seçimlerde cumhuriyetçi-sosyalist koalisyon büyük bir yenilgiye uğradı. Vadettiklerini yapamamaktan kaynaklanan bu yenilgi sonucunda sağcı partiler ittifakı iktidarı ele geçirdi ve Faşist İtalya ve Nazi Almanya'sı ile ikili ilişkilere başlandı. Karlist gençler İtalya'ya eğitime gönderildiler ve dönüşlerinde hepsi birer paramiliter güç haline dönüşmüşlerdi. Durumun aciliyetini gören cumhuriyetçiler ve sosyalistler güçlerini birleştirerek Halk Cephesini oluşturdular. 16 Şubat 1936'daki seçimlerde de Halk Cephesi ezici bir çoğunlukla iktidarı ele geçirmişlerdi. Halk Cephesini oluşturan gruplar bu sefer genel politik af, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, toprak reformu ve her alanda laiklik gibi ilkeleri içeren öncekinden daha radikal bir programı uygulamaya başlamışlardı (Gelişim Basım, 1975: 348-49).

Fakat bunlar sağcı blok açısından kesinlikle kabul edilemez taleplerdi. Kendisini büyük İspanya'nın koruyucusu olarak gören ordunun büyük subayları da bu durumdan rahatsızdı. Büyük toprak sahiplerinin desteği kazanan sağcı blok şiddetli muhalefetini arttırmaktaydı. Bununla birlikte ordudaki küçük burjuva subaylar cumhuriyeti destekliyor ve küçük burjuvazinin çıkarlarıyla uyuşan her türlü tedbirin güvencesi olacağı garantisini veriyordu. Proletarya ise daha önceki cumhuriyetçilerin uygulamalarının içinin boş olduğunu bildiğinden bu sefer daha temkinli davranıyor ve haklarının hemen verilmesi için büyük grev hareketleri başlatıyordu. Temmuz'daki faşist darbeye ve iç savaşın başlamasına kadar seçimlerden sonra toplam 113 genel ve 228 kısmi grev yapılmıştır. Bunun yanında ülkede sağcıların kışkırtması sonucu büyük bir terör dalgası esmeye başlamıştı. Ülkede 145 bombalama, 269 öldürme 1287 yaralama olayı gerçekleştirilmiş ve 160 kilise ateşe verilmişti (Conlon, 2001: 2). Meclis'te muhalefet giderek şiddetlenmiş ve hatta sağcı milletvekili Calvo Sotelo şunları söylemiştir: "Bu kısır, bu işlemez devlete karşı, bütünleşmiş bir devlet teklif ediyorum. Birçokları ona, faşist devlet diyecekler, biliyorum. Ama faşist devlet, grevlerin, kargaşalığın, mülkiyete karşı saldırganlığın sonu demekse; faşistim ben. Bunu hepinizin önünde, övünerek söylüyorum." (Gelişim Basım, 1975: 354).

Sonuçta 17 Temmuz 1936'da İspanyol Fas'ında General Franco önderliğinde hükümet darbesi yapıldı ve darbe çağrısını izleyen üç gün içerisinde İspanya'daki elli garnizonun tümü yukarıda tanımlandığı biçimiyle uygulamaya geçirilmek istenen bir faşizmin yanında yer aldı. Böylelikle üç yıl sürecek ve bir milyon kişinin ölümüyle sonuçlanacak İspanyol İç Savaşı başlamış oldu.

Gerek İspanya'daki hâkim sınıfların faşizm karşısında gösterdiği tavır, gerekse de İngiltere, ABD ve Fransa gibi ülkelerin Franco faşizmine sessiz kalmaları aslında faşizmin temelde kapitalizme aykırı bir düzen olmadığı, hatta sosyalist devrimci gelişmeler karşısında kapitalizmin koruyucusu, bir tür lejyoneri olduğu sonucu çıkartılabilir. İspanya'da da durum buna benzer bir gelişme göstermiş, faşizme karşı savaştan cumhuriyetçi kanat bile sonunda uzlaşmayı seçmiştir. Savaş aslında birbirleriyle çelişen iki ayrı burjuvazinin işçi sınıfının etkin varlığı koşullarında uzlaşamamalarından ileri gelmektedir. Küçük ve sanayi burjuvazisinin, büyük toprak sahipleriyle kapitalist tercihlerinin çakışmaması küçük burjuvazinin amaçlarına ulaşması için işçi sınıfı partilerini kullanmasını gerekli kılmış. İşçi sınıfının da giderek radikalleşmesi, İspanyol kapitalizmine daha henüz olgunlaşmadan çöküşü yaşayabileceğini göstermiştir. Eğer devrimci işçi sınıfı hareketi bu kadar çok gelişmemiş olsaydı, cumhuriyetin büyük toprak sahipleri ve bazı faşist güçlerle uzlaşarak devam etmesinin önünde pek bir engel kalmayacaktı. Fakat işçi sınıfının talepleri cumhuriyetçilerin de amaçlarının önünde büyük engel teşkil edeceğinden ve artık sosyal patlamayı dengeleyemeyecek durumda oluşları savaşı kaçınılmaz kılmıştır.⁵

Pietro Nenni, savaşın sonuçları 1936 ve 1939 yıllarındaki durumları karşılaştırarak şu şekilde anlatmaktadır:

1936'da İspanya. 1936 genel seçimleri. İki Cephe kuruluyor: Halk Cephesi, Milliyetçi Cephe. Solcuların istekleri: Grevci madencilerin affı; 'herkese ekmek, barış ve özgürlük'. Sağcıların istekleri: Yeni bir İspanya, bir tek ve büyük İspanya. Halk Cephesi dört milyon oy alarak seçimlerden galip çıkıyor. Sağcılar üç buçuk milyon oy alıyor. Halk Cephesi, İspanya Parlamentosu'nda mutlak çoğunluğu

5 İspanyol İç Savaşı'nın sebepleri ve süreci hakkında Türkçe yayınlanmış oldukça fazla sayıda kitap ve makale bulunmaktadır. Bunların detaylı bir dökümünü yapmak bu yazının amacının dışındadır. Fakat Türkiye'deki İç Savaş literatürünün farklı bir değerlendirmesi ve bu konudaki başlıca yayınların dökümü için yeni bir kaynağı burada belirtmek yerinde olacaktır: bkz. (Çatal, 2017).

sağlıyor. Köylüler işletilmeyen toprakları ele geçiriyorlar. Asturias madencileri serbest bırakılıyor. Bütün ücretler %15 arttırılıyor. 200 kilise yerle bir olmuş. 300 politikacı öldürülmüş. 130 grev olmuş. 10 gazete saldırıya uğramış. 1939'da İspanya. İki milyon mahkum. Beş yüz bin ev yıkılmış. Yüz seksen üç şehir büyük bir hasara uğramış. Üç yılda bir milyon ölü. Beş yüz bin sürgün. Altı yüz bin kişilik bir ordu. Tek bir parti: Falanj Partisi. Tek bir din: Katolik dini. Tek şef: Franco. Ücretler 1936'daki seviyeye inmiş. Büyük toprak sahipleri topraklarına kavuşmuş. (Gelişim Basım, 1975: 377).

Sonuçta Franco öncülüğünde bütünleşen İspanyol sağı, İtalya veya Almanya'dakinden farklı, fakat kendi yerel dinamiklerinden beslenen bir "pro-faşist" yönetimin ülkede egemen olmasını sağlamıştır. İç Savaş sonrasında kurulan düzeni, klasik anlamda İkinci Dünya Savaşı dönemi faşizmlerinden ayıran unsur temelde emperyal hedefler ile ulusal sorunun eksikliği olarak gözükmektedir. Kendi sınıfsal çatışmasını halletmiş ve yayılmacı bir emperyal hedefi bulunmayan, bu anlamda bir *Lebensraum*'a (hayat alanı) ihtiyaç duymayan İspanyol Faşizmi, özellikle İtalya'daki devrimci sürece müdahale ve yerleşik düzenin tesisi gibi amaçlarının İspanya özelinde Franco'nun önderliğinde gerçekleştirildiği bir biçim olarak ele alınabilir. Bu aşamada tartışılması gereken önemli bir husus ise, özgül bir örnek olarak İspanyol Faşizminin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında faşizmlerin yenilgisinin ardından nasıl bir gelişme ve süreklilik gösterdiği olmalıdır. Böylelikle bu özgün örneğin sürekliliğini ve "uyumsallaşmış" (*adaptive*) niteliğini anlayabilmek mümkün hale gelebilecektir.

3. FRANCO DÖNEMİ'NDE DEVLET VE SINIFLAR

İki savaş arası dönemde kendi İkinci Dünya Savaşı'nı yaşayan İspanya, iç savaştan galip çıkan milliyetçi ittifakın yürüteceği politik stratejilerin yardımıyla, modern Avrupa tarihinin en uzun süren diktatörlüğüne sahne olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın gerekçesi olarak da gösterilen Faşizm ve Nazizm türü bir korporatist devlet biçiminin nasıl olup da, İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri safında bulunan liberal-kapitalist düşüncenin varlığıyla birlikte yaşamını sürdürdüğü aslında temel olarak İspanyol devletinin izlediği uyum politikalarının bir sonucudur. 1939 yılından 1969'a kadar katı bir biçimde devam eden ve sonraları biraz yumuşayarak da olsa devletin şefi (*Caudillo*)⁶ olma görevini sürdüren Franco'nun 20 Kasım 1975'te ölümüne kadar iktidarda kalacaktır. Önceki döneme göre biraz daha yumuşamakla birlikte İspanya'da, totaliter rejimin varlığını sürdürebilmesi aslında mevcut rejiminin tam anlamıyla kapitalist ilkelerle çok da çelişmeyebileceğini göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerini, biraz da zorunlu olarak, dış dünyaya açık bir ekonomik yapıya bırakmasına rağmen toplumsal yapı ve sınıfların ülke yönetiminde konumlanışında pek bir değişikliğin görülmemesi, temelde Korporatif Devlet modelinin kapitalist gelişmenin önünde katı bir engel teşkil etmediğini göstermektedir. Bu bölümde, özellikle rejimin kendisini tam olarak yerleştirdiği 1939-1949 dönemi ve ardından gelen açılma politikasıyla dış ekonomik ilişkiler açısından biraz daha liberalleşen 1949-1969 arasında İspanya'nın sınıfsal ve sosyal yapısı incelenecektir. Bunun için öncelikle İspanyol Korporatizminin genel nitelikleri anlatılacak ve ardından ülke içindeki işçilerin, köylülerin, kadınların ve basın ve kültür gibi bazı sosyal kontrol araçlarının gelişimi ve ülkenin sistemi içerisinde dönüştüğü biçimler incelenecektir.

6 En genel anlamıyla "lider" veya "devlet başkanı" olarak tercüme edilebilecek olan bu kavram, aynı zamanda Franco'yu El Cid ve Asturias'nın Ortaçağ kralları gibi kutsal tarihi kişiliklere bağlama çabasının da sonucunda kavramsallaştırılmıştır (Mann, 2015: 476).

4. KORPORATİZM VE FRANKOİZM

İspanyol Korporatizminin kurucu temel ilkeleri, 26 Temmuz 1946 tarihinde yayınlanan "Veraset Kanunu"nda şu şekilde sıralanmıştır: 9 Mart 1938 tarihli İş Şartı, 15 Temmuz 1942 tarihli "Cortez"lerin (meclis) kuruluş kanunu, 17 Temmuz 1945 tarihli İspanyolların Hak ve Görevlerini gösteren Şart, 22 Ekim 1945 tarihli Referandum Kanunu, 26 Temmuz 1946 tarihli Veraset Kanunu (Göze, 1968: 147-48). İtalya, Portekiz, Avusturya ile birlikte İspanya bu yasalar yolu ile saf korporatizmin uygulandığı ülkelerden olmuştur. Saf korporatist devlet sistemlerinin en temel özelliği kişi ve devlet ilişkilerinin düzenlenme biçiminde görülmektedir.⁷ Bu türden siyasal yapılarda kişi, devlet karşısında doğal hak ve hürriyetlere sahip bir varlık olarak kabul edilmediğinden, liberal teorideki devlet gücünün kişi hak ve hürriyetleriyle sınırlı olduğunu kuralı uygulanmamaktadır. Buna göre, İspanya'da uygulandığı biçimiyle korporatizmde toplumun ve devletin temel unsuru, en küçük birimi olarak bireyleri değil, doğal bir kurum olarak kabul ettiği aileyi almaktadır. Bunun yanı sıra mesleki kurumların temsilcisi olarak sendikaları ve yerel kurumlar olarak da belediyeleri devletin ve toplumun temel unsuru olarak kabul etmektedir. Kişiler, toplum ve devlet içindeki yerini içinde bulunduğu bu kurumlar yolu ile elde edebilecektir. Birey olarak bir değer ve varlığın tanınmaması, bireylerin ancak devlet içindeki yeri ve yerine getirdiği toplumsal fonksiyonları dikkate alınarak bir varlık ve değer kazanabileceği kuralının uygulanmasını doğurmaktaydı. Toplum içerisinde ailede, çalışma hayatında veya yerel düzeyde bir işlevi olmayan birey, devlet içerisinde herhangi bir hakkın sahibi olamayacaktı (Mann, 2015: 148-49).

Bu türden bir devletin kurgulanmasının en temel sebebi I. Dünya Savaşı ortamının getirdiği kargaşa ve yıkımın yerine yeni ve sınıfsız bir toplum yaratılmak istenmesi olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın galip tarafını oluşturan milliyetçi ittifak, savaş sonrasında aralarındaki farklı çıkarların uzlaşmaması dolayısıyla kısa süreli bir bocalama geçirdi ise de, ittifakı oluşturan güçlerin ortak çıkarlarının savaş sonrası dönemde de yeni bir devlet kurulurken hala geçerli olması ve bunun sürekliliğinin Franco'nun kişiliğinde gerçekleştirilebilmesi bu türden bir yapının kurulmasını mümkün kılmıştır. Neredeyse 1975'e kadar geçen sürede, askeri müdahalecilik, aşırı sağın I. Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak oluşmuş büyük nefreti, kullanılmayan modası geçmiş endüstri ve eşitsiz gelişme, İspanya'nın siyasi yörüngesini belirlemiştir. Bütün bunlar aslında tek bir şeyin sonucu olarak görülebilir: İspanya Franco yönetimi altında sanki bir işgal ordusu tarafından fethedilmiş bir ülke gibi yönetilmekteydi (Preston, 1986: 3). Bu ruh halinin varlığı savaş sonrası İspanya'sının galipler ve mağluplar olarak bölünmesi ve bu bölünmenin galipler koalisyonundan oluşan ittifak tarafından sürekli dile getirilmesi yolu ile oluşturulmaktaydı. Galiplerin oluşturduğu yeni rejim 1939 yılında 271,139 siyasi mahkûmu hapsedenlere, toplama ve çalışma kamplarına göndermiş ve bu uygulamalar 1940'lı yılların ortalarına kadar devam ettirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Miğfer devletleri yenilgiye uğratılmaya başlandığı andan itibaren ve özellikle de Stalingrad yenilgisinin ardından, İspanya yönetimi bu uygulamasından vazgeçmiş ve büyük savaşın galiplerinin yaratacağı yeni dünyadan dışlanmamak için bu yönde iyi ilişkileri geliştirebilecek girişimleri başlatmıştır. İspanya'da I. Dünya Savaşı'nın karşı bloğunu oluşturan Cumhuriyetçi kanadın yenilgisini açıklamasının ardından bile, çoğu kırsal bölgede savaş bir gerilla mücadelesi olarak 1951 yılına kadar devam etmiştir. Savaşın düşük yoğunluklu çatışmalar şeklinde bu kadar geç bir tarihe kadar devam

⁷ Korporatizmin daha güncel bir tanımlaması ve faşizmle ilişkili örnekleri üzerinden bir açıklaması için bkz. (Mann, 2015: 76 vd).

etmesi, İç Savaş sırasında oluşturulan milliyetçi ittifakın yeni bir iç savaş korkusuyla bölünmemesine ve Franco etrafından yeni bir rejimin oluşturulmasına imkân sağlanmasına neden olmuştur (Preston, 1986: 4).

Almanya'da *Führer* ve İtalya'da *Duce* isimleriyle iktidarda olan faşist rejimlere benzer bir şekilde Franco'nun şahsi varlığı ve iktidarı da İspanya'da *El Caudillo* olarak anılmakta ve Almanya'daki *Führerprinzip'e* benzer bir yönetim anlayışını niteler biçimde *Caudillismo* adı altında yönetimi sürdürmektedir (Carr, 1982: 3). *El Caudillo* kişisel iktidarını ve devlet üzerindeki kontrolünü çeşitli yollardan yürütebilmekteydi. Bakanlık pozisyonlarını ve devlet yönetiminin önemli noktalarını büyük bir ustalıklarla kullanmakta, yolsuzlukların olduğu yerleri görmezlikten gelmekte ve özellikle sürgüne yollanmış eski solcu yönetimin varlığını ve ülkeye yönelik dışarıdan gelebilecek olan tehditleri sürekli bir tehlikenin işaretleri olarak vurgulayarak kendi etrafından bir bloğun oluşmasını sağlamaktaydı. Daha da önemlisi milliyetçi ittifakı oluşturan güçler kendi aralarındaki sorunları gideremediği zamanlarda arabuluculuk görevini yerine getirmekte ve böylece sürekli tehdit vurgusunun bir araya getirdiği bloğun menfaatinin sağlandığı ve bunun içerisinde halkın yoğun olarak baskı altında tutulduğu bir rejimin idaresini elinde tutabilmekteydi (Preston, 1986: 5).

Halk bu yönetim tarzı çerçevesinde güçlü bir devletin varlığı şartına bağlı olarak kontrol altına alınmak istenmiştir. Güçlü devletin varlığının gerekliliği kişisel özgürlüklerin garantisi olarak sunulmuştur. Güçlü bir devlet ve milletin varlığı yoluyla, ancak ve ancak insanlık onurunun, insanın şeref, haysiyet ve hürriyetinin sürekliliğini ve dokunulmazlığını koruyabileceği söylenmekteydi. Bu yüzden İspanyol korporatizminde bireysel hak ve hürriyetlerin hiçbir biçimde devletin birliği ve bütünlüğü, bağımsızlığı aleyhine kullanılamayacağı bildirilmektedir. Bu gereklilik halkın üzerinde yoğun bir kontrol mekanizmasının geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Daha önceki pratiklerin doğurduğu sonuçlar göz önüne alındığında, savaş sonrası hâkim sınıfsal yapının da ihtiyaçlarına uygun bir biçimde özellikle işçi sınıfı ve köylülüğün kontrol altında tutulması gerekmektedir. Ülkenin milli birlik ve bütünlüğünü bozucu olarak nitelenen sendikal oluşumlar ve siyasi katılım ihtiyaca uygun bir biçimde törpülenerek devlet kontrolü altına sokulmuştur. Buna göre korporatif sistemin özüne uygun bir biçimde, devleti bölen bir unsur olarak sınıf mücadelesini engellemek için, mesleki temsil esasına dayalı sendikal düzenlemelere gidilmiştir. Aynı üretim kolunda çalışan bütün üreticiler, yani işçiler, işverenler ve teknik elemanlar organik bir bütün, organik bir birim oluşturmak üzere kurumsallaştırılacaktır. Korporasyonlar devletin yönetimi, sevk ve idaresi altında kurulacak ve toplumda hiçbir ekonomik faaliyet ve fonksiyon korporasyon kurumları dışında kalmayacaktır. Sendikalar düzeyinde örgütlenen korporasyonların başında da devletin ve partinin ileri gelen kişileri yer alacaktır. Bu yolla yöneticilerin sınıfsal mücadele üzerinde doğrudan etkisi olabilecektir. Siyasete katılım da bu korporasyonlar yani mesleki temsil esasına göre olacaktır. Böylece devletin esaslarına uygun bir biçimde toplumda herhangi bir fonksiyonu olmayan kişiler bireysel hakların kullanımı açısından uygun bulunmayacak ve toplumun yönetimi içerisine dâhil edilemeyecektir. Siyasi partiler bu aşamada siyasal hayatın temel unsuru olarak görülmemektedir (Göze, 1968: 149-52).

İspanya temsilciler meclisi Cortez ise rejimin totaliter yanını gizleyebilmek için göstermelik olarak varlığını korumuştur. 17 Mayıs 1958'de çıkarılan Hareketin Kuralları Yasası'nda İspanya geleneksel, Katolik, sosyal ve temsili bir monarşi olarak tanımlanmaktadır. Buna uygun bir biçimde 1942 yılında oluşturulmuş olan Cortez bir danışma meclisi gibi hareket etmiştir. Genel olarak ülkede yönetimde yer alan ittifak üyesi ailelerin temsil edildiği bir kurum olan mecliste, seçimler göstermelik olarak yapılmakta ve çoğu zaman

atama ile gerçekleştirilmekteydi. Meclisin neredeyse yarısından çoğu devletin çeşitli kademelerinde görev alan kişilerden oluşmaktaydı. Bu anlamda devletin baştan aşağıya kontrolünü sağlamaya yönelik bir meclis işlevi görmüştür (Carr, 1982, 705).

Yeni devletin ilk kuruluş yıllarında ekonomik yapı tarımsal nitelikli kendine yeterlilik esasına dayalı bir düzeyde kurgulanmıştı. Bunun en temel sebebi, ittifakı oluşturan büyük toprak sahiplerinin, İç Savaş sırasında yok edilmeye çalışılan *latifundia* sistemini yeniden hâkim kılma çabalarıdır. 1949 yılına kadar sürdürülmeye çalışılan kendine yeterlilik prensibi Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden inşası için yürütülen Marshall Yardımı'ndan İspanya'nın faydalanamamasını doğurmuştur. Büyük toprak sahiplerine ucuz işgücünün sağlandığı ve iç pazarın bu yolla ithal mallarının rekabetinden korunduğu kendine yeterli bir ekonomi kısa süre sonra özellikle sanayii destekleyemez duruma gelmiş ve uluslararası baskı ile de bu ekonomik yapının yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Özellikle sanayi için gerekli hammadde ve enerji sorunu ülkeyi uluslararası ekonomik alana açılmaya zorlamış ve Amerikan kredisi için başvurmasını doğurmuştur. Amerika için Soğuk Savaş döneminin vazgeçilemeyecek niteliklerine sahip İspanya devletini desteklemek de önemli bir hale gelmiştir. Savaş sonrası özellikle Sovyetler Birliği'nin yükselen uluslararası saygınlığı karşısında daha farklı bir sistem önerisini ABD İspanya üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu anlamda ABD, sisteminde yeni düzenlemelerle uluslararası pazara açılan İspanya'yı birçok alanda kollamış ve yatırımcılarını oraya yönlendirmiştir. İspanya'nın artık bir refleks halinde yürüttüğü anti-komünizm ve ekonomik sisteminin esaslarından olan işçi ve köylülerin kontrol altında tutulmasıyla ucuz emek piyasası haline gelmesi yabancı yatırımcılar için de cazip bir alternatif haline gelecek ve özellikle 1950'li yılların iklimine uygun biçimde İspanya desteklenirken, ekonomik olarak krizden çıkış koşullarını yakalayacaktır (Preston, 1986: 6-7).

İspanya'da korporatist sistemin en büyük özelliklerin birisi, sistemi oluşturan sınıfsal bileşimin ihtiyaçlarına uygun bir biçimde dünyanın ekonomik ve politik gelişmeleri karşısında kendisini yenileyebilmesi ve değişen şartlara karşı kendisini koruyabilmek için yapısal değişimlere gitmesidir. İspanyol tipi faşizme "uyumsal" niteliğini kazandıran bu özellik, savaş sonrası dönemde de yaşamasının yolunu açacaktır. İki büyük dünya savaşına da aktif olarak katılmayan İspanya ideolojik yakınlığından dolayı İkinci Dünya Savaşı'nda Miğfer devletlerine yakın durmuş fakat savaşın onlar açısından kötü sonuçlanacağını anladığı andan itibaren rotasını liberal kapitalist Batıya çevirmiştir. Kendisine yeterli bir yapının savunucusu iken, dünya ekonomik sisteminde meydana gelen değişimler karşısında kendisini dışa açmış ve Avrupa değerleri karşısında geliştirilen düşünsel geleneğine rağmen, bu dışa açılma sonrasında giderek kentleşmiş ve eskiden eleştirdiği Avrupa Birliği'ne girmek için çabalama başlatmıştır. Bütün bu çabalar İspanya'daki sistemi oluşturan sınıfsal bileşimin "fırsatçı" niteliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Sınıfsal konumunun getirdiği ayrıcalıkları yönetim biçimleri arasında en kolay nasıl koruyabileceklerse, İspanya'nın hâkim sınıfları veya sosyalist muhalefetin genel olarak tanımladığı biçimiyle oligarşisi, oraya yönelmişlerdir. Halkın genel yaşam düzeyi ve demokratikleşme açısından kısa zamanda çok büyük değişiklik gözükme bile ve hatta ekonominin dışa açılmasıyla beklenebilecek olan demokratikleşme hemen gözükme bile, zaman içerisinde istemeye istemeye demokratik hakların da tekrar tesis edilmesini sağlamak zorunda kalmışlardır. Bu iktisadi anlamda uyum sağlama özelliği İspanya totalitarizminin uzun süreler yaşamasını sağlamıştır.

Kısa zaman içerisinde değişen ekonomi politikası ülke içindeki politik iklimin de değişmesine yol açacak ve İspanyol Falanj Partisi'nin kurmaya çalıştığı ekonomik yapının yerine, daha dışa açık bir politikanın yürütücüsü olma rolünü, sanayi kesiminin daha yoğun olarak varlığını sürdürdüğü ve düşmanlarının "kutsal mafya" olarak adlandırdığı, *Opus Dei* alacaktır. 1957 Restorasyonu olarak adlandırılan ekonomiyi daha sanayi temelli bir modern kapitalizme yöneltme girişimleri, temel olarak halkın üzerindeki baskıyı hafifletmeyecektir. Ağırlıklı olarak ekonomik teknokratlardan oluşan *Opus Dei* yönetimi, *Movimiento* adını verdikleri geniş bir paternalistik korunaklı şemsiye altında bütün hâkim sınıfların varlığını güvenli bir şekilde devam ettirmesini sağlayacaktır. 1960'ların ortasında baş gösteren krizler karşısında yetersiz duruma düşen bu yönetim biçimi, kısa zaman sonra yeni partilere ve siyasal oluşumlara izin vermek durumunda kalacaktır. Fakat bütün bu gelişmelere rağmen, Franco'nun önder ve yönlendirici varlığı, sınıfların kompozisyonu açısından güvenli bir ortamın garantisi olarak kabul edilecektir. 1966 yılında, muhaliflerin "suçlu" ve "Moskova ajanı" olarak damgalandığı bu sistemin devamını ve *Opus Dei*'nin meşruiyetini sağlayan referandumda alınan %95,6'lık "Evet" oyu, halkın ne derece sindirildiğinin ve sosyal kontrolün çok iyi kurulduğunun da bir göstergesidir (Preston, 1986: 8, 11; Carabana, 1988: 213).

Yeni ekonomik sistem eski kendine yeterli sisteme göre büyük bir kalkınma yaratmış ve görece yükselen fakat yine de dünya emek piyasasına göre çok aşağıda olan ücretler yeni bir orta sınıf yaratmıştır. Bununla birlikte dışarıya açılma sonucu ülkeye girmeye başlayan yeni ve çok sayıdaki mal ülkede geniş çaplı bir tüketim ekonomisinin başlamasını doğurmuştur. Tüketim ekonomisi dışa açılmayla birlikte dönüşen kendine yeterlilikten sonra ülkede hâkim olan diğer bir sistem olarak kabul edilecektir. Tüketim aynı zamanda insanların sosyal yaşamlarında da farklılık yaratacak ve daha önce Falanj Partisi tarafından hâkim kılınmaya istenilen kendine yeterli ve daha keskin sınırları olana toplumsal yaşam bu yeni ekonomik yapı ile birlikte daha farklı bir karaktere bürünerek gevşeyecektir (Preston, 1986: 17). Tüketim çılgınlığı ve yeni kullanılacak olan televizyon, basın gibi kontrol araçlarıyla toplum eskinin zora dayalı baskı araçlarına göre daha kolay kontrol altına alınabilir bir pozisyona çekilecektir.

İç Savaş sonrası yeni İspanyol devletinin en önem verdiği konulardan biri toplumun yeniden bir iç savaşa sürüklenmesini ve yeni devleti oluşturan sınıfsal ittifakın çıkarlarını bozmasını engellemek için kontrol altında tutulması olmuştur. Basın bu işin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Yapılan ilk iş, savaş sırasında ele geçirilen yerlerdeki basım-yayın için gerekli olan aletlere el koyarak onları bir bütün halinde işler kılmak olmuştur. Buna yönelik olarak kurulan Hareketin Basın Zinciri isimli organizasyon, yaklaşık kırk farklı gazeteyi kendi bünyesinde toplamış ve bu gazeteleri desteklemeyi Franco'nun ölümüne kadar devam etmiştir. İspanya'nın bütününe yayılacak kadar geniş bir dağıtım ağı kuran bu organizasyon ideolojik yaygınlaştırmayı bu yolla kolaylıkla yapabilmekteydi. Diğer gazeteler de bu devlet gazeteleri ile birlikte yaşamlarını devam ettirdiler. Fakat bunlar için basın özgürlüğü diye bir şey söz konusu olamazdı. Bütün yayınlar merkezi düzeyde denetleniyor ve hangi konularda yayın yapılabileceği bu gazetelere de bildiriliyordu. 1966'da çıkan yeni basın kanunu bu sansür tarzını biraz engellediyse de sansürün ve devlet yöneticilerin basın üzerinde kurduğu baskının kalkması ancak 1983 yılında iktidara gelen sosyalist yönetimin kültür bakanı Javier Solana tarafından gerçekleştirilecektir (Bengona, 1997: 158-62).

Eğitim de korporatist tarzda örgütlenmiş devletin çok önem verdiği bir konu olacaktır. Özellikle Katolik inanç sisteminin en öncelikle üzerinde durduğu toplumsal proje olarak eğitimin kontrol altında tutulması ve

eğitim yoluyla kitlelere istenilen bilincin sağlanması Katolik İspanya'nın temellerini oluşturacağı düşüncesiyle geliştirilmiştir. Eğitim temel olarak Katolisizm, milliyetçilik, pedagojik ve ahlaki reaksiyonerlik ve elitizm ile şekillenmiştir. Müfredatta yer alan milliyetçilik ve reaksiyonerlik önceki eğitim metot ve organizasyonlarının bütünüyle reddine dayanmaktaydı. Yardımcı eğitim kurumlarının varlığını tamamen ortadan kaldıran bu sistem, cinsel ayrımcılığa dayalı bir yöntemle kızların evlerde eğitim görmesini amaçlamıştır. Elitizm, en temelde özel okulların yaygınlaşmasını sağlamış ve büyük kitlelerin devlet okullarında düşük seviyede aldıkları bilginin yanı sıra özellikle orta üstü elit ailelerin çocukları özel okullara gönderilerek geleceğin yönetici adaylarının yetiştirilmesi için desteklenmesi sağlanmıştır. Bu yolla iktidarda olan sınıfların aileleri kendi sınıfsal durumlarına uygun bir eğitimi alırken, aşağı sınıfların devlet yönetiminde yükselmesinin önü kesilmek istenmiştir (Carabana, 1988: 219).

Kültürel yapılanma, ekonomik değişimin etkisiyle dönem dönem farklılaşmış fakat genelde halkın bütününe yaygınlaştırılmış apolitik bir ortamın yaratılmasını hedeflemiştir. Klasik Flanjizmin yaşandığı ilk dönemlerde halk politikadan uzak tutularak ve sıkı Katolik eğitimi verilerek baş eğdirilmeye çalışılmış ve suskunlaştırılmıştır. Sinema ve radyonun devlet kontrolü altında oluşu, eğlence tarzlarının da bu kurallar dâhilinde yapılandırılmasını gerektirmiştir. Halkın bunun dışında en büyük eğlencesi ve iktidar tarafından da sürekli olarak yüceltilen ve özendirilen futbol karşılaşmaları olmuştur. Futbol ve özellikle de Real Madrid'in başarıları yeni İspanyol devletinin ulusal gururu haline getirilmiş ve Real Madrid aynı zamanda İspanyol ulusal onurunun İspanya'nın düşmanlarına karşı bir gösterisi olarak algılanmıştır (Aja, 1998: 110). 1960'ların ekonomik açılımıyla ve televizyonun gündelik hayata girmesiyle birlikte, tüketim ekonomisinin yapılandığı televizyon programları halkın bütününe sistemle entegrasyonunu sağlamıştır. Özellikle uzun dönemlere yaygınlaştırılmış pembe diziler halkın büyük bölümünün ve özellikle kadınların yeni ekonomik düzenin gereklerine uygun bir hayat tarzının gösterisini seyretmelerini amaçlamıştır. Bu diziler yoluyla sürekli olarak göz önüne serilen, Katolik, kapitalist, aile değerlerine her şeyden önce önem veren hayatlar yeni İspanyol devletinin örnek alacağı rol modellerini yaratmıştır (Holguin, 2001: 696).

Daha önceki sınıfsal yapının hâkim unsurlarından biri olan ordu ise, Franco döneminde daha pasif bir role sahiptir. Ordu gibi kontrolü zor büyük bir güç yerine partinin zor kullanma yetkisi arttırılacaktır. Zaman içerisinde sadece iç güvenliği ve sosyal kontrolü sağlama rollerine indirgenecek olan ordunun rolü ulusal güvenliği sağlamak açısından zayıf bir konuma düşürülecektir. Ordunun giderek azalan bütçesi dolayısıyla elindeki güç miktarı sınırlandırılacak ve 1970'lere geldiğinde Avrupa devletlerine göre en küçük bütçeye sahip ordu olarak kalacaktır (Carr, 1982: 698; Preston, 1986: 4). Bu noktada İspanyol Faşizminin tanımında yer alan daha çok iç çatışmaya karşı örgütlenmiş bir zor aygıtı, dışarıda emperyal yayılma hedefini geriye bıraktığı ölçüde gereksizleşmeye başlamış iç güvenlik polis ve benzeri militarist örgütlenmeler aracılığıyla düzenlenmiştir.

İşçi sınıfı siyasetinin en büyük savunucusu durumunda olan Marksizm'i en büyük düşmanlardan biri olarak seçmiş ve İç Savaş sırasında da kaybedenler safında olmakla ve İspanya'ya ihanetle suçlanan sosyalistlere karşı büyük bir terör dalgası estiren yeni yönetim, bu sorunu çözebilmek için çok büyük önlemler alma yoluna gitmiştir. Özünde emek piyasasının kontrolünü ve tarım ve sanayi için ucuz işgücünün sürekli hale getirilmesi çabasını ifade eden korporatizm, bu çerçevede yeni yönetimin temel ideolojik yönelimi olmuştur. Yeni İspanya'nın emek piyasasını düzenlemek işi 1938 tarihli İş Şartı ile yürütülmüş ve burada

temel esasların ne olacağı belirtilmiştir. İş gücü milli sendikalar aracılığıyla yürütülecek ve bunlar da sürekli olarak devletin kontrolü altında olacaktır. Ancak 1967'de değiştirilecek olan bu yasanın ana unsurları şöyledir: 1- Devlet Millisendikalist (*Nationalsyndicalist*) teşkilatı birlik, bütünlük ve hiyerarşi kurallarına bağlıdır (1967'deki düzenlemede millisendikalist ve birlik, bütünlük ve hiyerarşi kelimeleri çıkartılarak yerine sendikal organizasyon terimi geçirilmiştir); 2- Bütün ekonomik faktörler üretim faaliyetlerine göre dikey sendikal üyelikle zorunlu tutulmuştur (dikey terimi 1967 yılında çıkarılmış ve örgütlenme her düzeyde eşitlikçi temelde dağıtılmıştır); 3- Sendikal organizasyon devlet yönlendirmesinde bir kamu kurumudur; 4- Hiyerarşi Falanj militanları tarafından sağlanacaktır (bu şart 1967'de kaldırılmıştır); 5- Sendika, devletin ekonomik politikalarının uygulanmasının bir aracıdır ve işgücünün düzenli dağıtılmasını esas almaktadır; 6- Sendika üretimle ilgili çeşitli organizasyonları ekonomik olarak destekleyebilir; 7- İşgücünün yerleştirilmesi aşamasında gereği duyulduğunda bazı başka bürolar kurulabilir; 8- Sendika üretimle ilgili istatistikleri devletin yetkili kurumlarına sunmakla yükümlüdür; 9- Sendika Kanunu ekonomik örgütlerin yeni sisteme nasıl entegre edileceklerini belirleyecektir (Ellwood, 1976: 159-160).

Daha çok Falanj partisinin hâkim olduğu kendine yeterlilik döneminin uygulaması olarak kalan bu durum *Opus Dei* zamanında da devam ettirilmiş fakat yine de bazı kısa süreli ve çok kolay bastırılabilmiş grevler ve ayaklanmaları engelleyememiştir. Sanayi gelişmesi, köylü nüfusun yoğun şekilde köyden kente göçünü ve yeni bir işçi sınıfının yaratılmasını doğurmuştur. İşçi sınıfı için şehir hayatı, aşırı kalabalık, düşük kaliteli hizmet, köhne bir biçimde inşa edilmiş varoşlar demektir ve bu türden gettoların oluşturulması ülkede arazi spekülasyonunun ve yolsuzluklarla belirlenmiş inşaat sektörünün gelişimini getirmiştir. Bu durum, işçi sınıfı ücretlerinin düşük seviyede tutulmasını garanti altına alan devlet sendikalarının toplumsal etkisi yoluyla, üretimin toprak ve sanayii aristokrasisinden dikkatle izole edilmesi sonucunda yaşılabiliştir (Ellwood, 1976: 163).

Opus Dei ile birlikte geliştirilen 1959 planı, ülkede sanayi anlamında bir canlanma getirmiş olsa bile işçiler açısından pek bir farklılık doğurmamıştır. Planın sonuçlarına göre işçi ücretlerinde %23 oranında bir indirim yaşanmıştır (Ellwood, 1976: 168). 1960'ların ortalarına gelindiğinde ekonomik dışa açılmanın bir sonucu olarak ülkeye yabancı sermaye çekebilmek için, ülke ucuz işgücü pazarı olarak pazarlanmaya başlamış ve bu yolla birçok yabancı yatırımcı ülkenin cazibesine kapılıp ve bir yandan da ABD'nin desteğiyle yatırımlarını İspanya içine yoğunlaştırmıştır (Ellwood, 1976: 172).

1970'lere doğru uzanan süreçte, ülkenin yeni sanayileşme projelerinin işinde uzmanlaşmış işçilere duyduğu ihtiyaç gelir seviyesi oldukça yüksek olan yeni bir "orta-sınıflaşan işçi sınıfı" yaratmıştır. Tüketim ekonomisinin de desteğiyle bu işçi sınıfı Franco sonrası dönüşümde aktif bir rol oynamış ve daha demokratik bir İspanya'nın yaratılmasında öncü desteği sağlamıştır (Preston, 1986: 17).

Eduardo Sevilla-Guzman, Franco dönemi tarım politikasını üç döneme ayırmaktadır. Ülkenin bütünlüklü ekonomik dönüşümüne uygun olarak yapılan bu dönemlendirmeye göre, 1939-51 arası Tarımsal Faşizm olarak adlandırılmaktadır. İç Savaş sonrası ilk dönemde uygulanan bu politikaya göre büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına uygun bir biçimde düzenlenmiş bir tarımsal emek piyasası yaratmak temel olmuştur. Latifundiaların işlenmesi için gerekli olan büyük miktardaki düşük ücretle çalışacak tarımsal işgücü bu ilk düzenlemeyle hiçbir güvence ve sendikalaşma imkânı sağlanmadan ve çoğu zaman zor kullanarak çalıştırılmıştır. Bunu kabul edemeyecek durumda olan tarım işçilerinin bir bölümü kente

göç etmek istemişlerse de, yeni devletin ideolojik yönelimine uygun bir biçimde propagandif unsurlar içeren kent karşıtı söylem, devletin göçü zor yoluyla engellemesine yönelik yasaların çıkartılmasını getirmiştir. Köylü Egemenliği İdeolojisi olarak adlandırılan bu düzene göre, köylü arasında sınıfsal hiçbir fark bulunmamakta ve bu yüzden de bütün tarım kesiminin aynı ekonomik ve sosyal çıkarlara sahip oldukları varsayılmaktaydı. Bu yüzden de İspanyol ulusunun temelinin köylünün gücünden geldiği iddia edilmekteydi. Tarımsal ürünlerin fiyatlarının düzenlenmesine yönelik kurulan ve ideolojik olarak köylünün emeğinin değerlendirilmesi üzerine geliştirilen Ulusal Tahıl Kurumu da aslında düşük fiyatla üreticiden mal çekmenin bir aracı haline getirilmişti. Küçük üreticinin zorla bu kurumla ilişkilendirilmesine rağmen büyük toprak sahipleri ürünlerini bu kuruma değil, İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük miktarlarda gelişen tarımsal ürünlerin satıldığı karaborsaya yönlendirmişlerdir. Bütün bu kurumlarla birlikte ilk dönem köylüye yönelik politikalar köylünün emeğinin devletin çeşitli araçları ve çeşitli ideolojik kılıflar altında sınırsız sömürüsüne dayanmaktaydı (Sevilla-Guzman, 1976: 103-108). Köylünün bu durumunu meşrulaştırmak için kullanılan, İspanyol devletinin temellerinin köylü toplumunda olduğuna yönelik propaganda yöntemi, folklorik öğelerin de yoğun bir şekilde kullanılmasıyla toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılmak istenmiştir.⁸

Guzman'ın sınıflandırmasına göre 1952-1964 yıllarını kapsayan ikinci dönem tarım politikası Falanj Partisi'nden *Opus Dei*'ye geçişin de temel özelliklerinden olan endüstrileşmenin hâkimiyeti üzerinden şekillenmiştir. Kendine yeterlilik temelinden uzaklaşan ekonomik altyapı, tarımsal düzeyde faşist uygulamaların devamını sağlasa da yeni sanayi projeleriyle bağlantılı olarak daha modern ve kapitalize olmuş bir özellik sergilemektedir. Tarımsal üretimin sanayi ile bağlantılı olarak gelişmesine karşılık köylüyü köyünde tutmak için yoğun bir çaba ile yürütülen politikalar aynı düzeyde devam ettirilmiştir. Köylü için temelde değişen bir şey olmazken, devletin tarımsal ürünlere yönelik üretim politikasında değişiklik görülmektedir. Bu dönemi belirleyen en önemli etken bu ekonomik yapı değişikliği olmaktadır (Sevilla-Guzman, 1976: 108-113).

Dünya ekonomi piyasalarıyla daha bütünleşmiş bir görüntü sergileyen İspanya ekonomisinin 1965-75 yılları arasındaki tarımsal politikası da bu yönelime uygun olarak gerçekleşmiştir. Guzman'ın üçüncü dönem olarak tarif ettiği bu dönemin tipik özelliği köylülerin de modernize edilerek daha şehirlî bir tarımsal üretimin yaygınlaştırılmasıdır. Temel üretim birimi olarak latifundiaların varlığı tarımsal alanda köklü değişikliklere gitmeyi engellemiştir. Büyük miktarlardaki emek gücünün bu üretim birimlerinde istihdam edilmesinin gerekliliği ve bu istihdam sırasında ücretlerin düşük tutulmasının dünya pazarıyla rekabet edebilecek düzeyde bir üretimin gerçekleşmesine imkân sağlayacağı gerçeği köylü üzerindeki baskının Franco döneminde hiç zayıflamamasını getirmiştir. Yalnızca bu son dönemde, sanayi ihtiyaçları doğrultusunda köylülerin giderek sanayi içinde istihdam edilmelerini sağlayacak araçlar geliştirilmiş ve eskisi kadar çok ihtiyaç duyulmayan tarımsal emeğin büyük bir kısmı sanayiye kaydırılmıştır (1976: 113-123).

Yeni İspanyol devletinin kadın politikası, kendi totaliter yönelimine ve katı Katolik Hıristiyan geleneklerine uygun bir biçimde olmuştur. Yeni yöneticilere göre kadınlar, sağlıklı bir ailenin temelidir. Bu niteliklerini iyi ifa ettikleri zaman sağlıklı ailelerden oluşmuş sağlıklı bir İspanyol toplumunun oluşması hedeflenmiştir.

⁸ Folklorun ideolojik propaganda için kullanılmasının ayrıntılı bir incelemesi için bkz. (Ortiz, 1999).

Bu anlamda sistem içerisinde kadınlar, güçlü İspanyol ulusunun yeniden kuruluşu sırasında önemli bir role sahip oldukları şeklinde tanımlanmışlardır. Kadınların evde kocalarına ve çocuklarına hizmet etmeleri gereği üzerine şekillenen bu sistemde üç temel unsur bulunmaktaydı. İlk olarak yeni eğitim sisteminin uygulamalarına göre kadınlar artık üniversiteye giremeyecek ve aile içerisindeki rollerine geri döneceklerdir. İkinci olarak bu rollerini yerine getirmeleri için seçilmiş rol modelleri olarak Rahibe Teresa ve Virgin del Pillar gibi Katolik inancında önemli yer taşıyan kadın figürleri yüceltilmiştir. Son olarak ise Falanj Partisi Kadın Kolları tarafından kadınları Frankoist ideoloji tarafından uygun görülen görevler dağıtılacak ve bunların yaygınlaştırılması sağlanacaktır. 1950'li yıllara gelindiğinde değişen ekonomi politikaları kadınların toplum içerisinde tanımlanma biçimlerinde de bazı değişikliklere gidilmesini zorunlu kılmıştır. Yeni sanayileşme ve tüketim ekonomisinin gelişmesi sonucunda kadınlar evin temel unsuru olmakla birlikte, birer tüketici olarak da değerlendirileceklerdir. Tüketimin körüklendiği 1960 ve 1970'li yıllarda kadınlar bu tüketimi sağlayabilmek için ev dışına çıkmak zorunda kalacaklar ve böylece toplum hayatının ev dışı ortamlarında da çalışmak ve eve yeni gelir getirmek durumunda olacaklardır. Bu duruma uygun biçimde 1950 ve 1960'larda çıkarılan yasalar kadınları toplum hayatına katılmasının yeni yollarını açacaktır. Bu arada, Falanj Partisi Kadınlar Kolu da yeni ekonomik politikaya uygun bir biçimde, Katolikliğe uygun bir modernizm tarifi etrafında, kadınların yeni toplum ve ekonomi projesi içerisindeki yerlerinin oluşmasına ortam sağlayacaktır. Böylece İspanyol korporatizminin dönem ve şartlara uyum sağlamak yönünde gelişkin düzeyde bulunan refleksi kadın meselesinde de kendisini ortaya koyacaktır (Holguin, 2001: 695-96).

5. SONUÇ

Bu çalışma ile en temelde, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış ve savaş sonrası yenilmiş faşizmlerden farklı bir yol izlemiş İspanya'nın sınıfsal çatışma ve ittifakları sonucunda nasıl varlığını sürdürdüğü gösterilmeye çalışılmıştır. Kendi dünya savaşını daha erken yaşayan bir rejim olarak savaş sonrası dönemde uluslararası sistem ile köklü bir çelişki yaşamadan iktidarını sürdürebilmiş olan Franco faşizmi, Soğuk Savaş döneminin uluslararası anti-komünist ittifakının da bir parçası haline gelebilmiştir. Bu çerçevede yeni İspanyol devleti, eski sınıf çelişkilerinin yarattığı İç Savaş ortamının bir sonucu olarak doğmuş ve kazanan sınıfsal ittifakın ihtiyaçlarının en kolay bir şekilde karşılanmasını düzenlemek amacını gütmüştür. Bu sınıfsal ittifakın bazı öğeleri yeni ekonomik ihtiyaçlar dâhilinde bazen öne çıksa da bütünüyle bir dağılıma görülmemiştir. Dünya ekonomik ve sosyal gelişmeleri karşısında son derece esnek bir yapıya sahip olan İspanya, gelişmeler karşısında kendi öz yapı ve ihtiyaçlarını koruyarak zaman zaman dönüşmüş, ama sonuçta aynı sınıfsal ittifakın çıkarlarının sürdürülmesini sağlayan yapıları korumuştur. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde daha farklı bir niteliğe bürünen İspanya hala bazı özellikleriyle eski totaliter yapısını taşısa da, Franco'nun ölümünün ardından ittifakın daha keskin kutuplarında elemeye gitmek zorunda kalmıştır. Micheal Mann'ın de tanımladığı biçimiyle "İspanyol sağ, toplumsal krize bir çözüm olarak büyük oranda reaksiyoner ve sınırlı, gayri modern ve hırslı bir 'devletçilik' geliştirdi." (Mann, 2015: 483). Ne tür bir faşizm olduğu hala tartışmalı olmakla birlikte, son kertede Franco'nun şahsında "reaksiyoner korporatist bir diktatörlük" şeklinde yaşamını devam ettirecek olan bu anlayış, yukarıda örnekleri verilmeye çalışıldığı gibi yeni dönemin yeni koşulları karşısında kendisini sürekleştirebilen "uyumsal" (*adaptive*) bir faşizm olarak tanımlanabilir.

6. KAYNAKÇA

Aja, T. G. (1998) "Spanish Sports Policy in Republican and Fascist Spain", Pierre Arnaud ve Jim Riordan (der.), *Sport and International Politics*, London, Routledge, 97-113.

Bengona, B. Z. (1999) "The Phasing Out Of the Franco and the State Press in Spain", *Journalism History*, Cilt 22, No 4, 156-163.

Berkes, N. (1997) *Unutulan Yıllar*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Carabana, J. (1988) "Comprehensive Educational Reforms in Spain: Past and Present", *European Journal of Education*, Cilt 23, No 3, 213-228.

Carr, R. (1982) *Spain 1808-1975*, New York, Oxford University Press.

Conlon, E. (2001) *The Spanish Civil War: Anarchism In Action*, Workers Solidarity Movement-PDF edition, June, <http://struggle.ws/pdfs/spain.pdf>

Çatal, B. (2017) "Amerika'da İspanya İç Savaşı'na Destek Faaliyetleri ve Sabiha Zekeriya'nın Tanıklıkları", *Toplumsal Tarih*, 288, Aralık, 86-89.

Ellwood, S. (1976) "The Working Class Under The Franco Regime", Paul Preston (der.), *Spain In Crisis-The Evolution and Decline of the Franco Regime*, New York, Barnes&Noble.

Ellwood, S. M. (1987) *Spanish Fascism in the Franco Era*, New York, Palgrave Macmillan.

Fraser, R. (1995) *İspanya'nın Kanı-İç Savaş Deneyimi: 1936-1939*, İstanbul, Belge Uluslararası Yayıncılık.

Gelişim Basım Yayın A.Ş. (1975) *Devrimler ve Karşı-Devrimler Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul, Gelişim Yayınları.

Göze, A. (1968) *Korporatif Devlet-XIX veXX inci yüzyıllarda Avrupada Korporatif Devlet Teorileri ve Korporatif Devlet Sistemleri*, İstanbul, Fakülteler Matbaası.

Griffin, R. (2012) "Studying Fascism in a Postfascist Age. From New Consensus to New Wave?", *Fascism – Journal of Comparative Fascist Studies*, 1, 1-17.

Griffin, R. (2014) *Faşizmin Doğası*, İstanbul, İletişim Yayınlar.

Guerin, D. (1975) *Faşizm ve Büyük Sermaye*, İstanbul, Suda Yayınları.

Harrison, J. (1980) "Spanish Economic History: From the Restoration to the Franco Regime", *The Economic History Review, New Series*, Cilt 33, No 2, Mayıs, 259-275.

Holguin, S. (2001) "Book Review: *True Catholic Womanhood: Gender and Ideology in Franco's Spain* by Aurora G. Morcillo", *The Journal of Modern History*, Cilt 73, No 3, 695-696.

İordachi, C. (der.) (2015) *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, İstanbul, İletişim Yayınları.

İspanyol Devrimi'nde Siyasal Partiler, Hareketler ve Sendikalar, http://www.geocities.ws/anarsistbakis/others/sr_siyyel.html (30/01/2018 tarihinde aktif)

Mann, M. (2015) *Faşistler*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Ortiz, C. (1999) "The Uses of Folklore by the Franco Regime", *The Journal of American Folklore*, Autumn, Cilt 112, No 446, 479-496.

Passmore, K. (2002) *Fascism, A Very Short Introduction*, New York, Oxford University Press.

Payne, S. G. (1999) *Fascism in Spain, 1923-1977*, Wisconsin, University of Wisconsin Press.

Plaggenborg, S. (2014) *Tarihe Emretmek, Kemalist Türkiye-Faşist İtalya-Sosyalist Rusya*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Preston, P. (1986) *The Triumph of Democracy in Spain*, London and New York, Methuen & Co. Ltd.

Romero, M. (1996) *Bask Ülkesi ve Katalonya'da İspanya İç Savaşı*, İstanbul, Yazın Yayıncılık.

Sevilla-Guzman, E. (1976) "The Peasantry and the Franco Regime", Paul Preston (der.), *Spain In Crisis-The Evolution and Decline of the Franco Regime*, New York, Barnes&Noble.

Troçki, L. (2000) *İspanyol Devrimi (1931-1939)*, İstanbul, Yazın Yayıncılık.

